

A Brodarics-levél. A Magyar Országos Levéltár 2010. évi új szerzeményéről

1527. március 18-án Dévényben Brodarics István szerémi püspök odaírta nevét levele végére. Abban adta tudtára öfelségének, uralkodójának, I. (Habsburg) Ferdinándnak, hogy miért hagyja el az ő udvarát és pártot át ellenfeléhez, Szapolyai Jánoshoz. A külzeten a címzés – „Prágában ő szent királyi felsége, az én legkegyelmesebb uram kezébe” – mellett más kéz, talán az udvar írásbeliségét intéző egyik kancelláriai alkalmazott a levél rövid tartalmát is feljegyezte: „Brodarics István szerémi püspök magamentsége Ferdinánd királytól való elpártolása miatt, melyben elismeri Magyarország szabad királyválasztó jogát.” A modern hivatali időszak hajnalán azonban a dokumentum archívumba kerülése valahol megakadt. A jobban védett és így bizonyosabban az utókorra maradó királyi levéltár ezért nem őrizte meg jó karban, könnyen hozzáférhetően, kutathatóan és megismerhetően ezt a felbecsülhetetlen nemzeti kultúrtörténeti emléket. A modern kutató még a pontos – hült – helyét is meg tudná határozni (Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Staatenabteilungen, Ungarische Akten /Hungarica/, Allgemeine Akten, Fasc. 3. Konv. C. 1527. März). A levél elkallódásáról, sorsáról soha nem, és létezéséről is csak 1877. évi felbukkanásakor szerezhattünk tudomást.

A 19. század második felében sem számított ritkaságnak a magyarországi vonatkozású kéziratok és oklevelek külföldi forgalmazása. Az olcsón vásárló és nagy haszonra törekedő kereskedők nem egyszer olyan árakat szabtak, amelyeket a hazai gyűjtemények nem tudtak megfizetni.

„Újabb időkben nem tartozik a kivételes esetek közé az, hogy hazánkból nagybecsű kézirat- és oklevél-gyűjtemények a külföldre vándorolnak, és itt árúba bocsáttatnak. A külföldi ódonházak természetesen olcsó áron szerezik meg azokat, és nagy nyereséggel igyekeznek ismét eladni. Gyakran oly árakat szabnak, melyeket a hazai intézetek megfizetni nem képesek. Ily helyzetben volt közelebb a m. nemzeti múzeum könyvtára, két ajánlattal szemben. És fájdalommal kellett lemondanunk a följánlott okiratok megvásárlásáról, bár azoknak történeti értéke iránt teljesen tájékozva voltunk.” – írta keserűen Fraknói Vilmos, aki a két irategyüttest forrásértékelés céljából megtekinthette.¹ Az első tételben egy berlini antikvárius

14–17. században keletkezett 49 eredeti és kiadatlan okiratot ajánlott fel vételre, 500 forintot kérve értük.

„Számra, de nem értékére nézve, jelentéktelenebb az a hét darabból álló gyűjtemény, melyet Lipcséből Ardenne báróné küldött be, azoknak árát 400 mákra (= 250 forint) téve. Chronologiai rendben tekintve, első Brodarics István szerémi püspöknek Dévényből 1527. márcz. 18-án Ferdinánd királyhoz intézett terjedelmes és nagyérdekű levele, melyben értésre adja, hogy pártját elhagyja” – írta a másik tételről Fraknói. A történész a levelet a Századok folyóirat hasábjain igen terjedelmes magyar nyelvű kivonatban közölte, ezzel igyekezve legalább az információtartalmát megmenteni.

A későbbiekben minden történész csak Fraknói ismertetésére hivatkozott, ezért néhányan már azt is kétségbe vonták, hogy létezett-e ez a levél egyáltalán. A dokumentum ezt követően több mint egy évszázadon keresztül lappangott. Hogy pontosan hol, annak a Magyar Országos Levéltár (MOL) munkatársai a leggondosabb kutatással sem tudtak ez ideig a nyomára bukkanni.

A MOL egyik alapfeladatáént gyűjti azokat a maradó értékű történelmi dokumentumokat, amelyek Magyarország és a területén élő népek politika-, társadalom-, gazdaság-, kultúr- és művelődéstörténetének megismeréséhez, tanulmányozásához információkat szolgáltatnak, továbbá gondoskodik a gyűjteményébe került iratok biztonságos megőrzéséről, feldolgozza és hozzáférhetővé teszi azokat.

A MOL a maradó értékű iratok egy – kisebb, de jelentős eszmei értékkel bíró – részét vásárlás útján, aukciókon és az antikváriumokkal való szoros kapcsolattartás keretében szerzi meg. Saját költségvetéséből csak kisebb mértékben tud dokumentumvásárlásra forrást elkülöníteni, így igen kimagasló értékű és jelentőségű volt az a támogatás, amelyet a Nemzeti Kulturális Alap (NKA) 2004–2010 között magániratok – aukciós – vételére biztosított. 5-6-8-10 millió forintot, a hét év alatt összesen 44 millió forintot kapott intézményünk ilyen célra. 2010-ben az NKA finanszírozási gyakorlata a korábbiakhoz képest megváltozott, ezek egyik értelmezése az volt, hogy az eredetileg pályázott célt és összeget nem szabad csökkenteni, ha az igényelnél kisebb támogatást ítélnék meg, mert ebben az esetben azzal arányosan csökken maga a támogatás is. Ha tehát a támogatást teljes összegben el akarjuk nyerni, az eredeti tervet kell megvalósítanunk. Tekintettel

¹ Fraknói Vilmos: Magyarország történetét érdeklő okiratok a külföldi piacon. *Századok*, 11, (1877) 57–63., a Brodaricsra vonatkozó rész: 58–61.

arra, hogy tavaly 10 millió forintot kértünk és 8 milliót kaptunk, 2 millió forintot önrészként kellett biztosítanunk, saját költségvetésünkéből.

2009 végén egy történész értesítette a MOL munkatársait, hogy Brodarics levele ismét magyarországi antikváriusi forgalomba került. A jelzést egyúttal a történeti forrásérték nyomatókos hangsúlyozásával együtt tette meg, így a levéltár kellő mértékben felcsigázott érdeklődéssel fordult a dokumentum felé. A megszabott ár, 3 000 000 forint, elképesztően magas összeg volt azért a három lapból álló levélért, a piacot ismerő levéltárosok legfeljebb 400 000 forintra becsülték a hasonló jellegű iratok forgalmi értékét.² Munkatársainknak meg kellett próbálniuk árkedvezményt elérni, de azzal a tudattal, hogy a különleges iratot mindenképpen meg akarjuk szerezni, mert egyszer már kicsúszott a kezünkéből. Az eladó hajthatatlansága ugyan megnehezítette e törekvésünket, de az intézmény 2010. I. félévi költségvetési helyzete, amely a 2009 nyarán elrendelt létszámstop miatt nagyobb mozgásteret nyújtott a dologi költségekben, valamint a dokumentumvásárlás NKA-finanszírozásának fenti sajátossága – talán szoros kivételként – végül lehetővé tették, hogy a levelet a kért összegért (betűnként 284 forintért, kb. 1 euróért) megvásároljuk.³ Az intézmény vezetőit döntésükben az a tudat is segítette, hogy az írott kulturális javak értékével az antikváriusi piac egyre tudatosabban tisztában van. Ráadásul a magántőke tezaurálási törekvésének a könyvészeti és iratanyag megszerzése is célterepé lett, és ez a helyzet a nagy pénzüsszegek felhasználása vagy legalábbis rendelkezésre állása miatt a közgyűjteményi gyarapítás jelentős konkurenciáját teremtette meg.⁴

² Ugyanakkor nem példa nélkül való, hogy az eszmei érték vagy valamely kuriozitás miatt egy iratot ilyen magas összegre tartanak. 2007. május 23-án a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal a MOL-nak ajándékozta Széchenyi István 1860. április 8-án kelt halotti jegyzőkönyvét, amelyet – miután 2004-ben már védetté nyilvánított – nem sokkal korábban 1 950 000 Ft-ért, elővásárlási jogát gyakorolva vásárolt meg. A négyoldalas, előnyomott és kézzel kitöltött formanyomtatványt a soproni levéltár őrizte, majd onnan ismeretlen okból eltűnt. 1998-ban egy magánszemély vitte be a dokumentumot egy antikváriumba, ahol restauráltatták azt, majd aukcióra bocsátották (hatmillió forintra tartva keresték új tulajdonosát). Vö. Népszabadság, 2003. szeptember 8. (Kultúra–Budapest, Antikvárium rovat) és http://www.koh.hu/tartalom_archiv.php?id=20090113130008&t=og.

³ A Magyar Történelmi Társulat alapító és évdíjas tagjai a tagdíjilletmény ellenében a Századok az évi számaikat és a társulat Névkönyvét is megkapták. Akik nem ilyen kötelezettséggel akarták a Századokat megszerezni, azok éves előfizetési díjért vásárolhatták meg a szaklapot (ez a díj 1877-ben 6 Ft volt). A korabeli 250 forintos vételárból tehát közel 42 éven át lehetett volna előfizetést szerezni. Napjainkban a folyóirat éves előfizetése 3900 Ft, számonként megvásárolva 1000 Ft, vagyis a mostani (3 millió forintos) vételárból akár 770 évig lehetne ebből a Századokra előfizetni. A közel hússzoros „áremelkedés” jól tükrözi, hogy 100–150 évvel ezelőtt mennyivel könnyebb helyzete volt vagy lehetett volna a közgyűjteményeknek, és hogy amit nem szerzünk meg most, az mennyivel lesz drágább a későbbiekben.

⁴ Csak két példa: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár azért tudta Franz Neuhauser (1770–1830) 1793-ban készült kéziratos Pest-Buda térképét (jelzete: BT 1004) megszerezni, ha jól emlékszem, 390 000 Ft + illetékért a licitáló magánszemélyek előtt, mert a főváros 500 000 Ft-ig támogatást biztosított a térkép megszerzéséhez. A Bedő Antikvárium 20. aukcióján (2000. április) Lipszky János Mappa generalis regni Hungariae (1804–1808) térképének egyetlen fennmaradt kézirati lapja (Erdély) azért nem kerülhetett be az Országos Széchényi Könyvtár gyűjteményébe, mert az eredetileg 200 000 Ft-os kikiáltási ár 1 100 000 Ft +15% illetékre kúszott fel, ugyanis egy befektetőcsoport továbbadási szándékkal vásárolta meg, majd nagyon hamar 2 millióra, 2002 közepére már 10 millió forintra tartották a térképlapot. Erről a térképlapról még másolattal sem rendelkeznek a közgyűjtemények, őrzési

A MOL a Brodarics-levél megszerzésével és közzétételével saját küldetésére, feladataira és annak támogatására is ráirányítja a figyelmet. 2011-ben a „Brodarics-projekt” keretében e konkrét dokumentumon keresztül mutatjuk be szakmai tevékenységeinket, és egyúttal felhívjuk a figyelmet arra is, hogy külső támogatás nélkül nem lehet eredményesen szervezőtevékenységet folytatni.

Azért, hogy a kora újkori magyar történelemnek ez a ma embere számára is számos tanulsággal szolgáló, tisztességből és hazaszeretetből példát adó értékes forrását minél többen és többféle formában megismerhessék, 2011-ben több kiadványt készítünk és rendezvényt szervezünk a dokumentum és Brodarics személye köré.

A Brodarics-levelet fakszimilében (Archív Kiadó, 2011. 1. füzet), átiratban, hosszabb-rövidebb tanulmányokkal kiegészítve több helyen is megjelentetjük, figyelembe véve az eltérő olvasói kör igényeit. Áprilisban jelenik meg a dokumentum tudományos formában, ám szélesebb közönség számára is közzé Brodarics-életrajz, amely egyúttal példa és tanúságtétel mellett is, hogy a közgyűjtemények és a tudományos kutatók hogyan tudják egymást segíteni, speciális tudásukkal egymás ismereteit elmélyíteni, kiegészíteni. Az emlékkönyv fejezeteit történész és irodalomtörténész írta, bizonyítva a szakmák közötti összefogás eredményességét. Hasonlóképpen erre törekszik a Turul 2011. évi 1. füzet, amelyben Brodarics Istvánhoz kapcsolódóan Pálffy Géza a pártváltásról, Kasza Péter a búcsúlevélről, Oborni Teréz a diplomatáról, Laczlavik György pedig a Brodarics-címerről közöl tanulmányt. Nyáron oktatófüzet, ősszel pedig Brodarics levelezésének kritikai kiadása jelenik meg, utóbbit egy zárókonferencia keretében mutatjuk be az érdeklődőknek.

A szlavóniai születésű Brodarics életpályája szimbóluma a Kárpát-medencei közös történelmi sorsnak is. A horvátok a családot és személy szerint őt magát is büszkén vallják nemzetük tagjának, tevékenységének feltárását, családjá, élete és működése feldolgozását szintén feladatuknak tekintik.

A Brodarics-levél korábbi szomorú, most már szerencsés sorsa egyúttal felhívja a figyelmet arra is, hogy még napjainkban is számos olyan közérdekű történelmi dokumentum lap-pang vagy keresi fizetőképes gazdáját, amelyek mind a mai napig markáns ecsetvonásokkal árnyalhatják a korszakról alkotott ismeretünket és kép(zet)ünket.

Brodarics levele hazatért. Több évszázados vándorlás, adásvétel tárgyaként kézen-közön megfordulás után oda került, ahol új, méltó szerepet kaphat. A MOL megőrzi, hozzáférhetővé teszi és bemutatja a levelet, fizikai valóságában és tartalmi értékeiben egyaránt. Egykor nem kaphatott pontos jelzete a Haus-, Hof- und Staatsarchivban, most pótoljuk ezt mi, a dokumentum levéltári jelzete: R 319. 1526 utáni gyűjtemény, Kisebb családi fondörredékek, No. 2443.

Budapesten, 2011. március 18-án,

Reisz T. Csaba
a Magyar Országos Levéltár főigazgatója

helye ismeretlen, a tudomány hozzáférése nem biztosított. Tanulság, hogy megfelelő támogatás vagy forrás esetén a közgyűjtemények sikerral törekednek az értékes iratok megszerzésére, anélkül pedig mindannyian veszítünk.